# "İmparatorluk(un Merkezîleştirilmesi) Girişimi": ABD'nin Küreselleşmeyle Savaşı

Mehmet Akif OKUR
Gazi Üniversitesi İİBF



**Giriş**

ABD'nin Irak'ı işgaliyle başlayan tartışmaların şiddet ve zenginliği, işgalin etkilediği uluslararası aktör ve dinamiklerin çeşitliliği hakkında bir kanaate varmamıza imkân vermektedir. Bu çeşitlilik, Irak'ın maruz kaldığı "emperyal" müdahaleyi anlamlandırmayı hedefleyen çalışmaların da çok geniş bir yelpazeye yayılmasına sebep olmaktadır. Resmin büyüklüğü ve karmaşıklığı, "odak sorununu" ortaya çıkarmakta, bu da konunun ele alınan yönleriyle ilişkilendirilebilecek bir dizi meseleyi dışarıda bırakmak pahasına araştırma gündeminin sınırlanmasını zorunlu kılmaktadır.

Söz konusu sınırlılıklar çerçevesinde bu makalede, Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'ı işgaliyle birlikte hız kazanan "imparatorluk" tartışmalarına, "emperyal eylemin" içinde gerçekleştiği sistemik/ontolojik zemini önceleyen bir perspektifle yaklaşılmaya çalışılacaktır. Makalenin temel tezi, ABD'yi 11 Eylül'ün ardından "emperyal eylem"e yönelten sebeplerin, yine Amerika'nın aktif desteğiyle işlerlik kazanan "küreselleşme" süreciyle birlikte uluslararası sistemin temel dinamiklerinde meydana gelen dönüşümden bağımsız olarak anlaşılamayacağı; kaynağını bu dönüşümden alan meydan okumalara karşı ABD'nin verdiği cevabın ise, sistem içindeki hegemonik konumunu tehdit eden dinamikleri yavaşlatmak yerine daha fazla hızlandırdığıdır. Makalede, "küreselleşme" sürecinden yarar sağlayan finans sermayesi, çok uluslu şirketler (ÇUŞ) gibi aktörlerin, yine küreselleşme sürecinin önemli bir hareket alanı açtığı "sivil toplum"un, "emperyal eylem" karşısında muhalefet üretme ihtimalleri üzerinde de durulacaktır.

İlk bakışta, ABD'nin, başından itibaren sponsorluğunu yaptığı, halen de millî güvenliğine ilişkin olanlar da dahil olmak üzere, "emperyal" dış politikasının parametrelerini belirleyen belgelerde "desteklenmesi"ne temel hedefler arasında üst sıralarda yer verdiği "küreselleşme süreci" ile İmparatorluk projesi arasındaki ilişkinin "savaş" şeklinde yorumlanması, bir oksimoron/tezat olarak görülebilir. Bu noktada, konuya açıklık getir-

mek bakımından "küreselleşme" ve "imparatorluk" kavramlarının üzerinde durmak, ardından da ifade edilmeye çalışılan argümanın çerçevesini biraz daha belirginleştirmek yararlı olacaktır.

## Tarihsel Kırılma ve "Merkez" İçi/n Mücadele

"Küreselleşme" tabirinin, çok fazla şeyi ifade etmek için büyük bir sıklıkla kullanılan tüm kavramların başına geldiği gibi, analitik açıdan aşındığı hususunda haklı bir kanaat bulunmaktadır.[1] Bu zaaf hatırda tutularak, "Küreselleşme" başlığı altında ele alınan konulara çok genel bir çerçeveden bakıldığında, birbiriyle irtibatlandırılan bir dizi sebep-sonuç ilişkisinin öne çıktığı görülmektedir. Tartışmaların üzerinde yoğunlaştığı "sebepler" arasında, ABD'nin liderliğini yaptığı merkez ülkeler ve özel ekonomik aktörler arasındaki mutabakatın ürünü olarak finans piyasalarını ve ekonomik üretim süreçlerini içine alan düzenlemeler ile bunlarla ilişkili kurumsal ve teknolojik yenilikler; "sonuçlar" arasında ise, sözkonusu süreç ve yeniliklerin "merkez ülkelerle" sınırlı kalmayan ekonomik, siyasî, sosyal ve kültürel etkileri yer almaktadır.

Tartışmalarda ağırlığını hissettiren bir diğer yaklaşım tarzı da, "proje ya da ideoloji" olarak küreselleşme/cilik ile, yaşanan bir "olgu" olarak küreselleşme arasında yapılan ayrımdır. Bu tarz bir sınıflandırma, neoliberal küreselleşme gündemine muhalefet için de korunaklı bir zemin sağlamaktadır. Finansal akışkanlık, teknolojik gelişme ve üretimin yeniden örgütlenmesinin yarattığı maddî çerçeve inkâr edilmemekte, ancak bunların neoliberal ilkeler doğrultusunda şekillendirilen bir determinizmi dayattığı varsayımı reddedilmektedir.



Küreselleşmenin bir "olgu" olarak ele alınması, "eylem ve sonuçlara" odaklı tarihsel analiz imkanlarının da önünü açmaktadır. Bugün artık "küreselleşme", teorik dayanaklarının, "proje ve ideoloji" olarak hedef ve vaatlerinin; ayrıca sürecin temel aktörlerinin beklentileriyle fiilî manzara arasındaki uyumun sınanabileceği bir "tarih"e sahiptir. Sürecin ABD tarafından okunuş şekli, "emperyal eylem"i doğurmuş, "emperyal eylem"in yarattığı kırılma da dünyanın geri kalanının nazarında "bilinen şekliyle" küreselleşmenin "tarihselleşmesine" katkıda bulunmuştur.

Çünkü yaşamakta olduğumuz tecrübe de göstermektedir ki, bir sürecin "tarihselleşmesi", tek başına kapsadığı "zaman dilimi"nin bir sonucu değildir. Geniş kabul görecek bir şekilde hangi uzunlukta bir zaman diliminin, ne tür kriterler çerçevesinde "az çok homojen" bir dönem olarak kategorileştirileceğini belirleyen, büyük ölçüde sözkonusu sürecin "kesintiye uğradığına" ya da "tarihi seyrin yatak değiştirdiğine" dair genel bir algılamanın oluşmasıdır. Bu "algı ortaklığı", aktüel olanın "tarihe dönüşüm" ânını ifade etmektedir.

Birçokları için zihinlerde küreselleşmenin "kaçınılmaz bir gelecek'ten, "kırılgan bir tarihsel süreç" hâline dönüşümünde, özellikle 11 Eylül ha-

diseleriyle birlikte "proje"nin ardındaki büyük aktörün izlemeye başladığı politikalar ve bunlara verilen cevaplar mühim bir rol oynamıştır. Bu tarihe kadar, uluslararası politikaya ilişkin "zaman" algımıza hâkim olan ve "Soğuk Savaş sonrası… Berlin duvarının yıkılışının ardından…" gibi kalıp cümlelerle dışa vurulan, iniş ve çıkışlarıyla birlikte "kesintisiz bir süreci" yaşadığımız hissi ortadan kalkmıştır. Nitekim, ABD'li stratejistlerin 90'larda, "tarih olan" Soğuk Savaş'ın ardından yaşanan dönüşümü, "mümkün ve muhtemel tek gelecek tasarımı" olarak takdim ettikleri tartışmaların da artık geride kaldığı görülmektedir. Bugün Amerikan dış politikası üzerinde düşünen birçok kalem, 11 Eylül öncesi Amerikan dış politikasını ve onun etkisinde şekillenen dünya düzenini, bir "belirsizlik ve geçiş dönemi" olarak nitelemektedir.[2]

"Geçiş dönemi" ibaresi, içinde yaşadığımız "emperyal meydan okuma" çağının, öncülünün oluşturduğu zeminden "bütünüyle" kopuşu ifade etmediğine işaret eden doğru bir tanımlamadır. Her tarihsel süreç, öncülünden miras aldığı varlık zemininde ve yine öncülünün şekillendirdiği aktörlerin eylemleriyle gerçeklik kazanmaktadır. "İmparatorluk" tartışmaları da 11 Eylül öncesine tarihlendiğine göre, "emperyal eylem", "yeni dönemi" "eski"sinden ayıran ne tür bir kırılma yaratmıştır? Bu noktada, Hardt ve Negri'nin yayınlandığı dönemde büyük ilgi uyandıran çalışmalarında tasvir ettikleri "İmparatorluk" ile Amerikan dış politikasının 11 Eylül sonrası yönelimlerinin karşılaştırılması, "devamlılık ve farklılık"lar üzerinde fikir sahibi olmamıza yardımcı olabilir.



Hardt ve Negri, "merkezsiz" imparatorluk içinde ABD'nin yerinin tarihe bakılarak anlaşılamayacağını düşünüyorlardı: "Birçok insan küreselleşme süreçleri ve yeni dünya düzeni üzerinde nihaî otorite konumuna Amerika Birleşik Devletleri'ni yerleştirir. Böyle düşünenler ABD'yi dünya lideri ve tek süpergüç olarak göklere çıkarırken, karşıtları da bir emperyalist despot olarak yerin dibine batırır. Görüşlerin ikisi de basitçe Avrupalı ulusların kaybettiği küresel iktidar tacını şimdi ABD'nin giydiği varsayımına dayanır. Nasıl ki, on dokuzuncu yüzyıl bir Britanya yüzyılıysa, yirminci yüzyıl da bir Amerikan yüzyılıdır.[3] … ABD bir emperyalist projenin merkezini oluşturmuyor ve aslında günümüzde hiçbir ulus-devlet bunu yapamaz. Emperyalizm miadını doldurmuştur. Hiçbir ulus modern Avrupalı ulusların bir zamanlar olduğu gibi dünya lideri olamayacaktır."[4]

Hardt ve Negri'nin "emperyalizm" döneminin sona erdiğine dair kanaatleri de çok kesindi: "Vietnam Savaşı emperyalist eğilimin son nefesi ve dolayısıyla yeni bir Anayasal rejime geçiş noktası olarak görülebilir. Avrupa tarzı emperyalizmin yolu artık bir daha açılmayacak biçimde kapanmıştı…"[5]

İkili, "İmparatorluk" çağında savaşın şekil ve işlevini ise şöyle anlatıyorlardı: "Körfez Savaşı'nın önemi ABD'nin, kendi ulusal saiklerinden hareketle değil; küresel hak adına, uluslararası adaleti sağlayabilecek tek güç

olarak tarih sahnesine çıkışından gelir…[6] Nasıl Hristiyan çağının ilk yüzyılında senatörler Augustus'tan kamunun çıkarı için emperyal yönetim güçlerini üstlenmesini istemişse, bugün de uluslararası örgütler (BM, uluslararası para örgütleri ve hatta insan hakları örgütleri) ABD'den yeni bir dünya düzeninde merkezi rol üstlenmesini istiyor… ABD barış polisidir; ama sadece son anda, ulus-üstü barış örgütleri tarafından bir örgütlü eylem ve ortak bir yasal ve örgütsel girişim talep edildiğinde…"[7]

"Merkezin" mutabakatı, "çevre" ve "yarı çevre"[8]nin de gönüllü/zorunlu katılımıyla hayat bulan "Küreselleşme/İmparatorluk" sürecine dair Hardt ve Negri'nin değerlendirmelerinde; bu mutabakat ve katılımla sürecin yönetişim ihtiyacına cevap veren uluslararası ve ulusötesi kurumların, norm ve meşruiyet kriterlerinin, sürecin kuvvetlendirdiği "devlet dışı" aktörlerin varlık kazandığına, savaşın şekil ve sınırlarının da bu "yapı" tarafından belirlendiğine işaret edilmektedir. Çizilen manzara, Amerikan devlet aygıtının özerk faaliyet alanının da "İmparatorluk" tarafından sınırlandığını ima etmektedir. İmparatorluğun devamı için mutabakatların korunması zorunluluğu, Amerikan gücünü daha zayıf ortakları karşısında İmparatorluğun mekanizmaları aracılığıyla "görelileştirmektedir."

"Emperyal eylem", sözkonusu döngüden sapmayı ve bu anlamda da Küreselleşmenin/İmparatorluğun mevcut yapılarıyla çatışmayı/savaşı ifade etmektedir. Nitekim, "Yeni Amerikan Yüzyılı" projesinin altında imzaları bulunan bir kadronun idaresinde gerçekleştirilen Irak Savaşı, adeta Hardt ve Negri'nin tasvir ettiği manzaranın bütünüyle tersine çevrilmesidir. ABD Irak Savaşı'nı, BM ve insan hakları örgütleri dahil olmak üzere uluslararası kurumların muhalefetine "rağmen" yapmıştır. "İşgal", uluslararası hukuk ve adalete aykırı olarak gerçekleştirilmiştir. "Ya bizimlesiniz, ya da bize karşı" söylemi, modern Avrupalı ulusların en güçlü zamanlarında bile "dengeyi" sağlamakla yetinmek zorunda kalan liderlikleriyle kıyaslanamayacak bir "iktidar" talebinin ifadesidir. "Emperyal eylem", "mutabakatları" yıkarak "müttefikleri" de hedef almaktadır. Örneğin, Wallerstein'ın ifadesiyle, ABD'nin Irak'ı işgali "Avrupa'ya bir saldırıydı"[9] . "Çevre" açısından bakıldığında ise, "miadını" doldurduğu varsayılan "emperyalizm", "önleyici savaş" ve "ulus inşası" gibi elbiselere bürünmüş bir vaziyette karşımızda durmaktadır.

Hardt ve Negri'nin terimleriyle düşünmeye devam ettiğimizde karşımızdaki resmi; ABD'nin "küreselleşme süreçleri ve yeni dünya düzeni"nin şekillendirdiği "merkezsiz imparatorluk"u kendi etrafında "merkezîleştirme girişimi" olarak okumak mümkündür. Burada kullanıldığı şekliyle "merkezîleştirme"; Küreselleşme sürecinin aktif hale getirdiği dinamiklerce beslenen dar ve geniş anlamdaki "tehditlerin", sözkonusu dinamikler üzerindeki "denetim"in ABD tarafından sağlanması/arttırılması yoluyla "önlenmesi" çabasını ifade etmektedir.

"İmparatorluğun merkezîleşmesi"nin "küreselleşme" süreci açısından ne anlam ifade ettiğini daha iyi kavrayabilmek için II. Dünya Savaşı'n-

dan bu yana "İmparatorluğun" inşâ edildiği tarihsel süreçte Amerikan "hegemonyası"nın üzerinde yükseldiği temellere, aynı temellerde mündemiç olan "yükseliş ve düşüş" diyalektiğine odaklanarak kısaca göz atmak yararlı olacaktır.

## Hegemonya ve "Yükseliş-Çöküş" Diyalektiği

ABD'yi dünya tarihi boyunca "yükselen ve düşen" diğer güçler arasında ayrıcalıklı bir yere oturtan, "gücünü" yalnızca nüfûz sahası içerisindeki "çevre"de değil, "merkez" üzerinde de etkin bir "hegemonik düzen" içerisinde yapısallaştırma başarısıdır. Burada "anahtar bir kavram" olarak karşımıza çıkan "hegemonya"nın literatürde değişik şekillerde tarif edildiği görülmektedir. Terimin realist kullanımından farklı olarak Gramscici anlamda hegemonya, hâkim gücün/grubun koalisyon ve ittifaklar aracılığıyla oluşturduğu bir iktidar biçimi olarak tarif edilebilir. Hegemonya, ekonomik, siyasi ve askeri güç mekanizmaları üzerindeki kontrole dayandığı kadar, devamlılığı açısından paylaşılan çıkar ve değerler doğrultusunda inşa edilmiş "arzu edilir bir liderlik" pozisyonuna da ihtiyaç duymaktadır. Zira, "zor ve rıza"nın birlikteliğine[10] dayanan hegemonya, sisteme dahil olan ülkelerin içindeki "egemen guruplar"ın aktif rızasıyla işlerlik kazanmaktadır. Hegemon, çıkarlarını diğerlerinin çıkarlarına tercüme ederek, liderliğini arzu edilir kılmaktadır.[11] Bu nokta, hegemonyanın maliyetinin azalması ve sürdürülebilirliği açısından çok önemlidir. Çünkü, hegemonun çıkarlarını aynı zamanda kendi çıkarları olarak gören ülke ve grupların varlığı, hegemonyanın "maliyetini azaltmakta" ve "güç temeli"[12] ndeki aşınmayı telafi edici bir rol oynamaktadır.



II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden itibaren iç içe geçmiş bir ittifaklar sistemi çerçevesinde ABD'nin hegemonik konumunu nasıl inşa ettiğinin anlaşılmasında "zor ve rıza"ya dayalı bu "çifte perspektif" oldukça açıklayıcı bir bakış açısı sunmaktadır. Şüphesiz, ABD'nin ekonomik ve askerî gücü olmaksızın bir Amerikan hegemonyasından söz edilemezdi; ama, hegemonyanın "süreklilik ve etkinliğini" de gücün kullanılış şekli ve gücü "arzu edilir" kılan diğer niteliklerden bağımsız olarak anlamak mümkün değildir. Bu "süreklilik ve etkinliği" sağlayan yapılar, Soğuk Savaş yılları boyunca oluşturulmuştur. Sovyetlere karşı yürütülen mücadele, Amerika'ya nüfuz alanı üzerinde inşâ ettiği siyasi, ekonomik ve askerî kurumlar zinciri çerçevesinde hegemonyasını "yapısallaştırma" imkânı vermiştir.[13] "Müttefikler", Amerikan liderliğini ve üzerinde anlaşılmış bir siyasî-ekonomik sistem içerisinde varolmayı kabul etmişlerdir. Bunun karşılığında ABD de kurumsallaşmış bir ortaklar ittifakı çerçevesinde kendisini müttefiklerine bağlamış, kurallara göre oynayarak "müttefikler"ini danışma ve birlikte karar alma mekanizmalarına dahil etmek suretiyle işleyen siyasî süreçlerin oluşumunu mümkün kılmıştır.[14]

Bu yapılar üzerinde yükselen Amerikan hegemonyası, ilk ciddi kriziyle 1970'lerde yüzleşmiştir. Vietnam Savaşı'nın askeri, siyasi, sosyal ve

ekonomik etkileri, petrol krizi ve Bretton Woods sisteminin çözülmesinin yarattığı atmosfer akademik dünyada 80'lerde de devam eden "hegemonyanın çöküşü" tartışmalarını başlatmıştır. "Yapılar"ın gücünün ve "yükseliş ve çöküş" diyalektiği üzerine geliştirilen tezlerin sınandığı bu tartışmalar, hem Amerikan hegemonyasının hangi gerekçelerle meşrulaştırıldığını, hem de çöküşün niçin gerçekleşmediğini göstermesi bakımından "bugünü" anlama çabalarına da kılavuzluk etmektedir.

Literatüre bakıldığında tartışmaların önemli bir kısmının eksenine "Hegemonik İstikrar Teorisi"nin sahibi Charles Kindleberger'in tezinin yerleştirildiği görülmektedir. Kindleberger, hegemon bir ülke, diğer ülkeler arasındaki uyum ve eşgüdümü sağladığında tüm ülkelerin kendilerini güven içinde hissederek piyasalarını açtıklarını ve "komşunu iflas ettir" politikalarından kaçındıklarını söylemektedir. Hegemonyacı ülkenin gücünü kaybetmesiyle birlikte de iktisadî olarak kapanma ve istikrarsızlık yaşanmakta, rekabetçi bölgesel bloklar oluşmaktadır.[15]

"Hegemonik İstikrar Teorisi"ne göre "hegemon", uluslararası sistem içinde "kendi çıkarlarına uygun ama herkesin de yararına" olan "kamu malları" üretmektedir. Bir "kamu malı" iki standardı karşılamalıdır: rakipsizlik ve herkesin kullanımına açık olmak.[16] Ortak güvenlik ve finansal istikrar gibi "kamu malları", uluslararası sistem açısından çok önemlidir. Ekonomi literatüründe bu kamu mallarının, mallardan faydalananların malların oluşumuna katılmalarını sağlayacak merkezîleşmiş bir zorlama mekanizması olmadığı müddetçe yeterince arz edilemeyeceği genel kabul görmüştür. Her faydalanıcı "free rider" (bedelsiz kullanıcı) olmayı seçecek, malın sağlanmasının maliyeti başkalarına yüklenirken kârından yararlanmayı sürdürecektir.



Hegemon, kamu mallarını sağladığı için bu probleme bir çözüm getirmektedir. Ekonomik teori, en büyük katılımcının diğerlerinin kendi paylarına düşeni yapacakları garanti olmasa bile kamu mallarını üretme isteğine sahip olacağını öngörmektedir. Çünkü hegemon, bu mallardan aynı zamanda en büyük faydayı temin edendir.[17] Bu ekonomik sonuç, hegemonik istikrar teorisini desteklemektedir. Kamu mallarının düzenli olarak sağlanması için hegemonyanın sürekliliği ve gerekliliği öngörülmektedir. Aynı zamanda da hegemonyanın yıkılması durumunda "kamu malları" olarak tarif edilen uluslararası istikrar ve güvenliğin çökeceği, bir "kaos"un oluşacağı da zımnen ifade edilmektedir. Bir uluslararası sistem, ne kadar fazla hegemonikse o kadar fazla düzenli ve o kadar az kaotik olacaktır.[18]

Akademik dünyadan bu varsayıma yöneltilen itirazlar arasında Robert O. Keohane'inki ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Keohane, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, hegemonların belirli siyasî ve ekonomik çıkarlarını hayata geçirmek üzere değişik sosyal yapılar ve uluslararası kurumlar yarattıklarını söylüyordu. "Uluslararası rejimler" oluştuktan sonra bir hegemon olmadan da devletler arasında işbirliği sağlanabilirdi. Yani, hegemonyanın,

uluslararası rejimlerle ikâme edilmesi mümkündü.[19]

Teorik düzeydeki bu tartışmaların pratikteki muhatapları, doğal olarak Amerika'nın "merkez"deki "müttefikleri"ydi. Nitekim Avrupalıların uzun vadeli tavırları, ödedikleri "hegemonik haracın" ardından Kindleberger'de ifadesini bulan "tehdit" ve Keohane'in işaret ettiği "reçete" üzerinde iyi düşündüklerini göstermektedir. "Kapitalizmin altın yılları" olarak hatırlanan 1950-73 arasındaki ekonomik büyüme döneminin[20] ardından ABD müttefiklerini, liderlik konumunun getirdiği avantajları kullanmak suretiyle "bedele katılma ya da sistemik bir krize" sürüklenmeyi kabul etme ikilemiyle karşı karşıya bırakmıştır. Doların altınla bağının kopmasına rağmen rezerv para işlevini görmeye devam etmesi, bir örneğini bugün yaşadığımız "yeni büyük haraçlar" için kapının daima açık olduğunu gösteriyordu. Bu yüzden, "Euro"nun temellerini oluşturacak Avrupa Para Birliği yönünde ilk adımların o yıllarda atılması bir tesadüf olmasa gerektir.[21]

Aynı şekilde, Avrupalıların ABD ile kıyaslandığında küresel yönetişime ve uluslararası kurumlara verdikleri önemin arkasında yatan "ekonomipolitik" sebeplerden birinin de, yine Keohane'in işaret ettiği "reçete" olması mümkündür. Zira, birçok araştırmacı, kurumlar ve rejimlerle "sınırlanan" hegemonun, "haracın" karşılığı olan kamu mallarını üretirken, yeni rakiplerinin serpilmesi için de uygun bir zemin sağladığına işaret etmektedir.



Örneğin Robert Gilpin, Hegemon'un bir "kamu malı olarak" istikrarının sorumluluğunu üstlendiği küresel ekonominin, "yükseliş ve düşüş" diyalektiği içerisindeki yerini şöyle anlatmaktadır:

"Ekonomik rekabet ve fiyat mekanizması, pazar ekonomisini gittikçe daha yüksek derecede bir üretici verimlilik ve ekonomik büyümeyle ulusal pazarların daha üst seviyede entegrasyonuna doğru götürür. Zaman içerisinde piyasa, ekonomik faaliyetlerin mekânlarında derin değişiklikler meydana getirerek ekonomik ve endüstriyel gücün uluslararası olarak yeniden dağılımını etkiler. Piyasa güçlerinin serbest kalması bizzat siyasal iskeleti dönüştürür, hegemonik gücün altını oyar ve dünyanın nihayetinde uyum sağlamak zorunda olduğu yeni bir siyasal çevre yaratır. Ekonomik ve askerî gücün uluslararası dağılımının merkezden çevredeki yükselmekte olan uluslara ya da başka bir yere doğru kaçınılmaz bir şekilde kayışıyla birlikte hegemonun sistemi devam ettirme kabiliyeti azalır. Kapitalizm ve piyasa sistemi, nihayetinde dayanmak zorunda oldukları siyasal temelleri yok etme eğilimindedirler."[22]

80'lerden itibaren Gilpin'in işaret ettiği "piyasa güçlerinin serbest kalma" sürecinin hızlandığı görülmektedir. ABD'nin 1970'lerdeki krizi, 1980'lerin başında Washington'la Wall Street arasında varılan mutabakatla aşılmıştır. "Küreselleşme" olarak adlandırdığımız dönemin başlangıcını ifade eden finans piyasalarının serbestleştirilmesi ve doların istikrarının

sağlanması, mutabakatın önemli sac ayaklarını oluşturuyordu. Doğu Bloku ülkelerinden, çokuluslu şirketlerin mevduatlarından ve petrodolarlardan beslenen Londra merkezli "Eurodolar" piyasasının da etkisiyle Amerikan ekonomisi, Arrighi'nin hegemonyanın son aşaması olarak nitelendirdiği "finansallaşma" sürecine girmiş bulunuyordu.[23]

Krizin aşılmasına rağmen "çöküş" tezinin gündemdeki yerini Sovyetler Birliği'nin yıkılışına kadar koruduğu görülmektedir. 1987 gibi geç bir tarihte Paul Kennedy, yüksek askeri harcamaların "hegemonyanın çöküşünün" habercisi olduğunu söylüyordu. Ancak bilindiği üzere ABD, Soğuk Savaş'tan galibiyetle çıkmış ve 90'lardaki gelişmelere de "tek süpergüç" olarak damgasını vurmuştur. Acaba "hegemonya" niçin çökmemişti?

Akademik dünyada bu soruya verilen cevaplar arasında en ikna edici olanlardan birisi Susan Strange'in "yapısal güç" kavramına dayanarak yaptığı analizdir. Strange, büyük devletler oyununun son çeyrek yüzyılda siyasal değil ekonomik sebepler yüzünden çok temel bir şekilde değiştiğini, artık ilişkisel güçten çok daha fazla yapısal gücün sonuçları (hem pozitif hem de negatif) belirlediğini ve ABD'nin yapısal gücünün arttığını söylemekteydi.[24]



Strange'in "yapısal güç"le kastettiği, küresel düzeyde "güvenlik", "mal ve hizmetlerin üretim sistemi", "finans ve kredi sistemi" ile kelimenin dar ve geniş anlamlarında "bilgi ve iletişim" üzerindeki denetimdir.[25] Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse bu bakış açısından hegemonya, temel kuralların belirlenmesi ve sürdürülmesindeki başarıdır.[26] Söz konusu "yapılar", ABD'nin çıkarlarını ortaklaştırdığı müttefiklerinin kaynaklarını da kendi hedefleri için kullanabilmesini sağlamakta ve "yapıların" inşa edilmesini mümkün kılan "güç" parametrelerindeki düşüşün "sonuçlar" üzerindeki etkisini telafi edici bir rol oynamaktadırlar.

Kısaca ele almaya çalıştığımız "Hegemonyanın Çöküşü" tartışmaları, ABD'nin "küreselleşmeyle savaşı" ya da "İmparatorluk(un Merkezîleştirilmesi) Girişimi" üzerinde düşünürken, izlenmesi gereken eğilimlere ve üzerinde yoğunlaşılması icap eden sorulara dikkatimizi çekmektedir.

"Eğilim ve süreçleri" takip etmemize imkân verecek sorular, birbiriyle ilişkili iki grup halinde sınıflandırılabilir. İlk gruptaki ana soru; küreselleşme sürecinin, Amerikan gücünün dayandığı "yapıları" nasıl etkilediğidir. Küreselleşme sürecinin güçlendirdiği ekonomik trendler; ürettiği kültürel, sosyal, siyasî ve güvenliğe ilişkin dinamikler diğer "merkez" ya da "merkeze yeni eklemlenen" güçlere "göreli" olarak Amerikan "liderliğinin" dayandığı temellere nasıl yansımıştır?

İlk sorunun cevabı, ikinci soruya verilecek cevabın çerçevesinin çizilmesine de katkıda bulunmaktadır. Çünkü, "İmparatorluk(un Merkezîleştirilmesi) Girişimi", bir küreselleşme "okuması"na ve bu okumaya dayalı tehdit ve çıkar algılamalarına dayanmaktadır. Hem "girişimi" besleyen

güç kaynaklarının, hem de "girişim"in karşısındaki direnç noktalarının şekillenmesinde "küreselleşme süreci" etkili olmuştur. Küreselleşmeden zarar görenler, "İmparatorluk(un Merkezîleştirilmesi) Girişimi"nin de karşısındadırlar. Ayrıca, küreselleşme kaynaklı tehdit algılamalarına ABD tarafından "İmparatorluk(un Merkezîleştirilmesi) Girişimi"yle cevap verilmesi, küreselleşmenin "merkezi"ndeki bir kısım güçleri de, bazıları "hedef"te kendilerini ya da ufukta çıkarlarını tehdit edecek gelişmeleri gördüklerinden, muhalefet cephesine dahil etme potansiyelini taşımaktadır. Bu noktada ikinci ana sorumuz karşımıza çıkmaktadır; "İmparatorluk(un Merkezîleştirilmesi) Girişimi", küreselleşme sürecinin "hegemonik konumu sebebiyle" ABD'ye sağladığı "güç" kaynaklarından bazılarını tahrip riskini hangi düzeyde bünyesinde barındırmaktadır?

Bu soruları, Susan Strange'in "cevapları"nı hatırda tutarak şu şekilde tekrar düzenleyebiliriz: "Kriz" döneminde "Hegemonyanın Çöküşü"nü "yapılar" önlemişse, aynı "yapılar", Küreselleşme sürecinden nasıl etkilenmişlerdir ve "İmparatorluk(un Merkezîleştirilmesi) Girişimi"nden nasıl etkilenmektedirler?



## Küresel Trendler ve "İmparatorluk(un Merkezîleştirilmesi) Girişimi": Hegemon İçin Bir "Çözüm" mü, "Çözülme" Sürecinin Hızlanması mı?

"İmparatorluk(un Merkezîleştirilmesi) Girişimi"ne "gerekçe" oluşturan ABD'nin "Küreselleşme" kaynaklı tehdit algılamaları arasında "merkez içi ilişkiler ve yarı çevreye ait bazı bölgelerdeki" gelişmelerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Ekonomik küreselleşme, ABD'nin lehine olmak üzere "çevre"den "merkez"e doğru değer akışını hızlandırmış, Kuzey/Güney arasındaki gelir uçurumunu büyütmüştür. Ancak aynı zamanda, bir yandan Avrupa ve Japonya'nın "merkez içindeki" konumlarını tahkim ederken, diğer yandan da bu üçlü sac ayağının yanına "yarı çevredeki" Güney Kore, Çin, Hindistan gibi ülkelerin eklenmesinin de önünü açmıştır. Gilpin'den bir önceki bölümde yapılan alıntıda da işaret edildiği gibi; "Küreselleşme", ABD'ye kazandırdığı bütün avantajlarına rağmen, "müttefiklerin" artan "eşitlik" talepleri ve "tehdit" olarak görülen yeni rakiplerin ortaya çıkması için gerekli zemini hazırlamıştır.

"Yarı çevre"den "merkeze" doğru hareketlenen güçlerin yükselişinde bir "olgu" olarak Küreselleşmenin yarattığı maddi çerçeveye, yer yer neoliberal ortodoksiyle çatışan "özgün" politikalarla verilen cevapların etkili olduğu görülmektedir. Bu tespiti paylaşan ekonomipolitikçilerden biri olan Douglas Dowd, Küreselleşmenin daha zengin milletlerin fakir ülkelerin ucuz işgücüne ve zengin kaynaklarına erişimini kolaylaştırırken, Çin ve Hindistan gibi ülkelerin kendi sanayilerini kurmalarına imkân verdiğini söylemektedir. Bu ülkeler, bir yandan dışardan gelen yatırımcılara geniş imkânlar sağlarken diğer yandan da yalnızca tekstil, giyim, dayanıksız tü-

ketim malları gibi klasik alanları değil bilgisayar yazılımları da dahil olmak üzere bütün endüstri alanını kapsayan kendi modern sanayilerini kurmuşlardır. Dowd, Malezya, Güney Kore ve Tayvan gibi daha önce sanayileşmemiş ülkelerin bu başarıyı neoliberal ilkelerin birebir uygulanmasıyla kazanmadıklarını; aksine, dünya ekonomisindeki genişlemeden istifade etmesini bilen hükümetlerinin ekonomik kalkınmalarını şekillendirmelerine borçlu olduklarını özenle vurgulamaktadır.[27] Ekonomipolitik alanında çalışmalar yürüten bir başka önemli isim olan William K. Tabb da, Küreselleşme sürecinde dünya ekonomisinde avantajlı bir yer edinmek için Washington konsensüsü ilkelerinin anahtar önemde olmadığını düşünenlerdendir. Tabb, görüşünü desteklemek için İskandinav ülkelerindeki yüksek seviyedeki düzenlemeler ile Tayvan'daki sıkı devlet kontrolünün bu ülkelerin ulusötesi şirketlerinin büyük başarılar kazanmasına mani olmayışını göstermektedir.[28]

"Ekonomik faaliyetlerin mekanlarında" meydana gelen derin değişikliklerle birlikte "ekonomik ve endüstriyel gücün uluslararası olarak yeniden dağılımı"nı ifade eden "yarı çevredeki" dönüşüm, Strange'in hegemonyanın yapısal güç unsurları arasında saydığı, hegemonun "mal ve hizmetlerin üretim sistemindeki" denetimi açısından tehlikeli bir eğilime işaret etmektedir. Nitekim, Küreselleşmenin, "yarı çevrede" meydana getirdiği bu önemli değişiklikler imalat sanayi ile de sınırlı değildir. Üretim sektöründeki coğrafî kaymayı, "hizmet" sektöründe de görmek mümkündür. Nathan Gardels, "hizmet sektöründeki" işlerin dışa akışını, Çin'in DTÖ'ye girmesiyle birlikte "küresel ekonomik güç dengesi"ndeki değişimin işaretleri olarak değerlendirmektedir. Küreselleşme gittikçe daha fazla iki yönlü bir cadde haline dönüşmektedir ve ABD'nin ekonomik gücünü birkaç on yıl daha koruyacağının garantisi bulunmamaktadır.[29]



Benzer "endişeleri", "Lexus ve Zeytin Ağacı" adlı ünlü kitabın yazarı Thomas L. Friedman da dile getirmektedir. The New York Times'taki makalesinde, "yeni ekonomi balonu" patlamadan önce yapılan teknoloji yatırımlarının "entelektüel iş ve sermaye"nin önünü açtığına, Asya'nın da bu noktada büyük bir rekabet avantajına sahip olduğuna işaret etmektedir. 2000 yılı civarında Küreselleşmenin üçüncü evresine (Küreselleşme 3.0) girildiğini söyleyen Friedman, 30 yılda yaşanan değişimi; "Çin'de satıldı", "Çin'de imal edildi", "Çin'de dizayn edildi", "Çin'de hayal edildi" zinciriyle ifade etmektedir. Friedman'a göre, günümüzde "Amerika karşısındaki temel meydan okuma Çin, Hindistan ve Güney Kore kaynaklı aşırı kapitalizm"den gelmektedir. ABD'nin rekabet gücünü, eğitimli geniş insan kaynaklarına sahip Çin ve Hindistan karşısında yitirmekte olduğu uyarısında bulunan Friedman, eğitim ve yetişmiş iş gücü alanındaki sıkıntılara dikkat çekmektedir. "İmparatorluk(un Merkezileştirilmesi) Girişimi" çerçevesinde 9/11'den sonra abartılan güvenlik önlemleri, "birinci sınıf entelektüel işgücü"nün ABD'ye akışını zayıflatmıştır.[30]

Nitelikli işgücü akışı zayıflarken, işlerin dışarı akışı hızlanmaktadır. Hem Avrupa hem de ABD'yi etkileyen işlerin dışarı akışı/outsourcing, Batı ülkelerinde içerden "yükselen" tepkilere yol açmaktadır. Çokuluslu şirketlerin kârları artar ve ekonomiler büyürken, yeterli miktarda yeni "iş" yaratamamanın sıkıntısı, özellikle "emek yoğun" sektörlerin rekabet güçlerini yitirmeleri, "korumacılık" yönündeki baskıları güçlendirmektedir.

Artık, "korumacılık çağrısı" olarak yorumlanabilecek çıkışların, Amerikan akademyasının merkezinden de yapılmaya başlandığını görmekteyiz. Örneğin, Paul A. Samuelson, 2004'te yayınlanan ve çok ses getiren makalesinde, "Ucuz ücretlerle üretim yapan ülkeler, aynı zamanda ileri sanayiyi de ele geçirirse ne olacak?" sorusunu sorarak; "serbest ticaret"ten bütün tarafların kârlı çıkacağına dair liberal ekonominin temel kabullerinden birini tartışmaya açmıştır.[31]

Bu ekonomik trendler, "merkeze yürüyen yarı çevre"yi de "emperyal eylem"in hedefleri arasına sokmuştur. Nitekim, Beyaz Saray tarafından yayınlanan 2002 tarihli "Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi"ndeki[32] tehdit tanımlamaları arasında ABD'yi hedef alan terörist örgütler ve "çevre"deki bazı devletlerin yanı sıra, hiçbir gücün Amerikan gücüne meydan okumasına izin verilmeyeceği hususu da yer almaktadır. Bu yüzden birçok gözlemci tarafından Afganistan ve Irak'ın işgali, küresel ekonomide ABD'nin yüzleşmekte olduğu "meydan okumaya" enerji kaynakları üzerinde denetim tekeli oluşturmak suretiyle "jeopolitik bir cevap" oluşturma çabası şeklinde yorumlanmaktadır. "Önleyici Savaş", görünen hedeflerinin ötesinde, başka gelişmeleri "önlemeyi" de hedeflemektedir. Bunun için de ABD, rekabet gücü en yüksek "sektörü"nü kullanmaktadır.



Nitekim Emmanuel Todd, "emperyal bir ekonomi"nin dışardan hiçbir karşılık ödemeksizin refah ve zenginliği çekme kabiliyetine dayandığını; ABD'nin ise, dünyaya, dünyanın kendisine bağımlı olduğundan daha fazla bağlı olduğunu söylemektedir. Böylelikle, "emperyal eylemi" ABD'nin ekonomik bağımlılığını dengelemek için kendisini en azından sembolik olarak "dünyanın merkezinde" tutma ihtiyacıyla açıklamaktadır. ABD, "her şeyi yapabilecek kudrette olduğunu göstermelidir." Bu ihtiyaç ABD'nin, dünyanın ekonomik kaynaklarını denetim altına alma stratejik hedefinin yanı sıra neden birçok askerî açıdan zayıf ülkeye karşı savaştığını da açıklamaktadır.[33] Benzer bir şekilde, John Gulick de 2000 ve 2001'de "dotcom, NASDAQ ve Dow Jones balonlarının" patlamasını Batı Avrupa ve Doğu Asyalıların Amerikan şirketlerinin hisse senetlerini almaya devam etmelerini sağlayarak önleyemeyen ABD'nin dünya sistemindeki önderliğini, kalan tek kuvvet kaynağı olan askerî gücünü jeostratejik açıdan önemli bölgelerde kullanarak savunma yoluna gittiğini düşünmektedir.[34]

Ancak artan askerî harcamaların paradoksal bir şekilde, Amerikan ekonomik gücünü daha fazla sarsacağı görüşleri yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Askerî teknoloji alanına yapılan yatırımların sivil ekonomiyi bes-

lediği şeklindeki yorumlar sorgulanmaktadır. Soğuk Savaş'ın ABD'nin değil de Sovyetler'in çökmesiyle neticelenmesinin ardından yoğun eleştirilere maruz kalan Paul Kennedy bile, "güncel durumun" "eski tezi"ni doğrulayacağını savunmaktadır.[35] Artan askerî harcamaların yarattığı açığın finanse ediliş şekli, ABD'nin en önemli "yapısal güç" unsurlarının dayandığı sac ayaklarını zayıflatmaktadır. Düşük dolar kuruna rağmen büyüyen ticaret açıkları, cari açığın finanse ediliş şekli gibi sorunlar üzerinde yoğunlaşan tartışmalar; ekonomik küreselleşmenin mimarının, küresel ekonominin en önemli "sorunu" olma yolunda ilerlediğini göstermektedir.

"İmparatorluk(un Merkezîleştirilmesi) Girişimi"; "ekonomik küreselleşme"nin "neo-liberal ekonomik" terimlerin ötesinde ABD'nin ulusal güvenlik gündemi penceresinden ele alınmasını öngörmektedir. Artık "ekonomik küreselleşme" yalnızca bir fayda kaynağı olarak değil, aynı zamanda da bir "güvenlik problemi" olarak değerlendirilmektedir.[36]

Bu görüşü paylaşan Tabb, ABD dış politikasında Soğuk Savaşı takip eden on yılda hâkim olan daha ekonomi merkezli ulusal çıkar anlayışından "sapma" olarak nitelediği güvenlik merkezli bir yaklaşıma dönüşün, küresel ekonomik yönetişim kurumlarıyla ilgili tartışmalara taşındığına işaret etmektedir.[37] ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz'in Dünya Bankası Başkanlığı"na getirilmesi, bu yaklaşım farkının somut bir örneğini ve "Küreselleşme"nin kurumlarına yönelik "merkezîleşmeci" bakış açısının bir tezahürünü oluşturmaktadır.



Ekonominin "güvenlik" terimleriyle ele alınması, diğer aktörlerin tavırları üzerinde de etkili olmaktadır. "Girişim"le birlikte, Küreselleşme döneminde çok tartışılan "bölgeselleşme" eğilimlerinin motivasyon kaynakları arasında "güvenlik endişeleri" ağırlık kazanmaya başlamıştır. Dowd, Irak'a yapılan önleyici müdahale ve bunun sadece başlangıç olduğuna duyulan inancın, Avrupalıları, Asyalıları ve Latin Amerikalıları gittikçe ABD'den uzaklaştırarak bütün bu coğrafyada bölgeselleşme çabalarına hız verilmesine yol açtığını söylemektedir.[38] Bölgeselleşme çabaları, "hegemonya"nın yapısal temellerine yönelik stratejik yakınlaşma arayışlarının sahnesi haline dönüşmüştür. Örneğin, Çin Başbakanının Hindistan'ı son ziyaretinde yapılan, Çin'in bilgisayar "donanım"larının imalatındaki rekabet üstünlüğünün Hindistan'ın "yazılım" alanındaki gücüyle birleştirilmesi çağrısı, hegemonyanın sürdürülmesi için "yüksek değerli malların üretiminde rekabet avantajına sahip olunması"nı[39] zorunlu gören yaklaşımlar hatırlandığında anlamlı olmaktadır. Kindleberger'in "hegemonun" yokluğunun yaratacağı istikrarsızlık ortamında hızlanacağını düşündüğü "bölgeselleşme" süreçlerinin "emperyal eylem"in ardından ivme kazanması, "İmparatorluk(un Merkezîleştirilmesi) Girişimi"nin "hegemonya"yı oluşturan temeller üzerindeki etkisini göstermesi açısından önemlidir.

ABD'nin "emperyal eylem"le cevap vermeye çalıştığı Küreselleşme süreciyle bağlantılı tehdit algılamalarından biri de, "çevrede" bazı devlet-

lerin kitle imha silahlarına ve bunları kullanmaya imkân verecek füze yapımı gibi kritik teknolojilere erişiminin kolaylaşmasıdır. Önemli coğrafyalarda bazı devletler, aralarında "denge oyununun" oynanabileceği "süper güçler"in bulunmadığı bir dönemde, kitle imha silahlarına sahip olarak "imparatorluğun" müdahalesine karşı korunaklı, "asimetrik egemenlik alanları" yaratma yolunda mesafe kat etmişlerdir. Ancak "emperyal eylem"-in bu tehdidi ortadan kaldırmaktan çok, nükleer silah sahibi olma yönünde motive edici bir rol oynadığı görülmektedir. "Şer ekseni"nde yer alan Kuzey Kore ve Irak ikilisinden, nükleer silahlara sahip olan Kuzey Kore'ye dokunulamazken kitle imha silahı bulunmayan Irak, kolayca işgal edilmiştir. Bu "ders", "çevre"de nükleer silah sahibi olmanın "değeri"ni arttırmaktadır. Kitle imha silahlarının yaygınlaşmasının önüne geçilememesinin, hegemonun "güvenlik" alanındaki "temel kuralları belirleme" kabiliyetinin yitirilişi olarak okunması, meydana gelecek "asimetrik güvenlik kalkanı"nın da hegemonun "güvenlik" üzerindeki denetim gücünü sınırlama ihtimali bulunmaktadır.

"Merkez içi" ilişkiler açısından bakıldığında ise, Küreselleşme süreci, AB Projesi'nin hem derinleşme hem de genişleme yönünde ciddi mesafeler kaydettiği bir zaman dilimi olmuştur. Bu dönemde ekonomik büyüklükler ve "pazar derinliği" açısından ABD'yi yakalayan AB, "Euro"yu hayata geçirerek Strange'in "yapısal" güç unsurları arasında saydığı ABD'nin "finans" sistemi üzerindeki etkinliğini tehdit edebilecek önemli bir adımı atmayı başarmıştır. Bütünleşme, ticari müzakereler ve ekonomik pazarlıklarda birliği oluşturan ülkelerin ABD karşısında teker teker sahip oldukları ağırlığa kıyasla, çok daha büyük bir avantaj sağlamıştır.



"Eşitler" olarak rekabet edebilme avantajını destekleyen, "ekonomi dışı sebepler" de bulunmaktadır. Bunlar arasında şüphesiz en önemlisi "konvansiyonel" güvenlik alanındaki değişimdir. Sovyetler Birliği'nin çöküşü, ABD açısından "Soğuk Savaş"ın en büyük ganimeti" olan Avrupa üzerindeki "güvenlik" denetiminin "acil" meşrulaştırıcı "sebep"lerini büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Strange'in hegemonyanın yapısal temelleri arasında saydığı "güvenlik" üzerindeki denetim, "ortak büyük düşmanın yok olmasıyla", değerinden çok şey yitirmiştir. NATO"nun "kimlik bunalımı" ve ittifak içi tartışmalarla geçen 90'lı yılların ardından Irak'ın işgaliyle zirve noktasına ulaşan güvenlik konularına ilişkin "Atlantik ihtilafları"nın temelinde, "müttefiklerin güvenlik açısından bağımlılığını" devamlı kılacak ve kaynaklarını arkasında seferber edecek ABD'nin çıkarlarıyla uyumlu "güçlü" bir tehdit algılamasının bulunamaması yatmaktadır. Örneğin, Sovyet tehdidinin yoğun olarak hissedildiği II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Amerikan güvenlik şemsiyesini kolayca kabullenen ülkelerin, 11 Eylül arifesinde ABD'nin "yeni tehdit" algılamalarına dayandırdığı "füze savunma sistemi" karşısındaki tavırları somut bir karşılaştırma yapma imkânını vermektedir. Bu örnekler göstermektedir ki, "hegemon"un "güvenlik" üzerindeki denetim tekeli, tek başına "askerî gücü"yle ilgili değildir.

Bu gücün "talep edilmesini sağlayacak" "meşru" sebeplere de ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu atmosferde gerçekleşen "emperyal eylem", ilişkilerin muhtemel evrimiyle ilgili "olumlu" öngörüleri de yanlış çıkarmıştır. Örneğin, Irak'ın işgali öncesinde Charles A. Kupchan gibi akademisyenler, ABD'nin sanayileşmiş ülkelerin bir muhalefet cephesinde toplanmalarını sağlamaya yetecek derecede saldırganlık sergileyeceğini düşünmenin neredeyse imkânsız olduğunu söylüyordu. Avrupa ve Doğu Asya'da yerel güçlerin ABD kuvvetlerine kucak açtığını, ABD'nin dünyada genelde "vahşi" bir hegemondan ziyade "munis" bir güç olarak görüldüğünü düşünüyordu.[40] Oysa Irak Savaşı, ters istikâmette gelişmeleri tetikleyerek Atlantiğin ötesinde, Fransa-Almanya yakınlaşmasını, "Avrupa Ordusu"nun kuruluş hazırlıklarının hızlandırılması çağrılarının yapılmasını ve Paris-Berlin-Moskova ekseninde ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır. Güç gösterisi, daha zayıf müttefiklerin "itaatini sağlamak" bir yana, AB'nin çekirdeğinde ABD'yi "öteki" olarak gören yaklaşımları kuvvetlendirmiştir. Irak Savaşı'nın Avrupa'da, Vietnam yıllarından bu yana yapılan en büyük kitle gösterileriyle protesto edilmesi; bu yaklaşımın toplumsal karşılığının bir göstergesi olarak okunabilir. George W. Bush'un ikinci kez Başkan seçilmesinin ardından Fransız Cumhurbaşkanı Chirac'ın yaptığı açıklama, bu eğilimi veciz bir şekilde ifade etmektedir: "Bu büyük dünya gücüyle yüzleşen Avrupa'nın şimdi her zaman olduğundan daha çok birliğini ve dinamizmini güçlendirmesi bir zorunluluk olmuştur. Eskisinden daha çok, Avrupa'yı siyasi ve ekonomik açıdan güçlendirmeliyiz."[41]



Küreselleşme sürecinde, Strange'in hegemonyayı besleyen bir diğer "yapısal güç" unsuru olarak saydığı "bilgi ve iletişim" üzerindeki denetime yönelik rekabetin başlıca adresinin de AB olduğu görülmektedir. ABD'ye hem sivil hem de askerî teknoloji alanında büyük avantajlar sağlayan GPS sistemine rakip olmak üzere tasarlanan "Galileo", bu alandaki en büyük teknik atılımı ifade etmektedir. Projenin ortakları arasında Çin'in de yer alması, "tehdit algılaması"nı güçlendirmektedir.

Strange, "bilgi" üzerindeki denetimi, Nye'ın Gramsci'den uyarladığı ve "istenilen şeyi, başkalarının da istemesini sağlamak"[42] olarak tarif ettiği "yumuşak güç" kavramıyla da kesişen geniş bir çerçevede kullanmaktadır.[43] Küreselleşme süreci bu açıdan da, ABD ve AB arasında "değerler"in diliyle yürütülen, dünyanın geri kalanının ilgiyle takip ettiği bir mücadeleye sahne olmuştur. Halen devam eden ve insan haklarından çevre sorunlarına kadar uzanan bir dizi alanda yapılan tartışmalar, "hegemonun ahlâkî" liderliğini hedef alan bir meydan okumaya dönüşmüştür. Guantanamo üssünde savaş esirlerine yapılan muamele, Irak'ın işgali ve Ebu Garip Cezaevi'ndeki işkenceler ABD'nin kabarık insan hakları sicilinin yalnızca bir parçasını oluşturmaktadır.

Hegemonun "sicilinin bozulması"ndan en büyük zararı "yumuşak gücü" görmektedir. Artık ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan

yıllık insan hakları raporları "alay konusu" olmaya başlarken, dünya medyasında Çin'in hazırladığı ve ABD'nin insan hakları ihlallerinin dökümünü içeren raporlarıyla "yan yana" yer almaktadır.Tüm dünyada yükselen Amerikan karşıtlığı, hükümetlerin önüne ABD'yle işbirliği yapmak için aşılması gereken bir engel olarak "kamuoyunu" koymaktadır. Yapılan anketler, "Terörizme Karşı Küresel Savaş"ta başından itibaren Amerika"nın yanında yer alan ülkelerde bile çarpıcı sonuçlar vermektedir. Örneğin Lowy Institute tarafından düzenlenen kamuoyu yoklaması, Avustralyalıların % 57'sinin ABD dış politikasının kendilerini tehdit ettiğini düşündüklerini ortaya koymaktadır.[44]

ABD'nin yumuşak gücünün yediği darbelerin en önemli sonuçlarından biri, paradoksal olarak Irak ve diğer meselelerdeki tek taraflılığı sayesinde Soğuk Savaş sonrası ortamdan çokkutuplu bir dünyanın doğuşunu kolaylaştırması olmuştur.[45] Nitekim, küresel gelecek vizyonu olarak "Amerikan rüyası"nın tahtı, "Asya Yüzyılı" ve "Avrupa Rüyası" gibi "alternatif model ve gelecek projeleri tarafından sarsılmaktadır.[46]

Küreselleşme süreciyle birlikte önem ve etkinlikleri artan uluslararası kurumlar, ABD'nin "emperyal eylem" aracılığıyla çözüm aradığı bir başka "sorun" alanını teşkil etmektedir. Ikenberry, Soğuk Savaş sonrasında hegemonik düzenin kurumlar ve pratikler üzerine kurulduğunu, bu yönü ile de "güce/güç politikalarına" geri dönüşü engellediğini söylemektedir. Böylece, kazanma ve kaybetmenin etkileri sistem içinde minimize edilmektedir. Ikenberry'nin ifadesiyle: "Batı içi ilişkilerde bir devlet kaybedebilir, ama kazananın bunu daimi bir hakimiyet için kullanmayacağından emindir."[47] Mutlak kazanç ve kaybın olmaması, "kuvvetli" ve "zayıf" arasında reel güç parametreleriyle örtüşmeyen bir "eşitlik" durumu yaratmaktadır. ABD açısından bakıldığında, "paylaşılan değerler üzerine kurulan uluslararası kurumlardaki hegemonik liderliği" özveri gerektirmektedir. Bu yüzden maddi ve kısa vadeli çıkarlarını önceleyen "süper güç" niteliğini bastırarak, zayıfları nispeten güçlendiren "eşitlikçi" kurumsal ilişkiler zincirine bağlı kalmak bir "hegemonya paradoksu"[48] yaratmaktadır.

ABD'nin Uluslararası Ceza Mahkemesi'nden Kyoto Anlaşması'na kadar bir dizi küresel girişim karşısında sergilediği reddiyeci tavır, gücünün "diğerleri"nin yararına olacak bir şekilde sınırlanmasına ve "merkezsiz bir emperyal yapı" içinde emilmesine karşı çıkışının somut örnekleri arasında yer almaktadır. Yeni Amerikan Ulusal Savunma Strateji belgesinde, "uluslararası yollar ve yargı süreçleri"nin "terörizm"le eşdeğer tutulmak suretiyle Amerikan devlet gücüne karşı "zayıfların stratejisi" olarak değerlendirilmesi, "yeni" yaklaşım tarzını çarpıcı bir biçimde gözler önüne sermektedir.[49]

Küreselleşme, sermayenin lehine olmak üzere ulus devletleri zayıflatırken, bazı devlet dışı aktörleri güçlendirmiş; ayrıca yeni aktörlerin de küresel siyaset sahnesine çıkmasını sağlamıştır. "Çokuluslu şirketler" ve kü-

resel finans piyasaları "gücü paylaşma" talebindeyken, "çevrede" zayıflayan ulus devletlerin doğurduğu boşlukta yeşeren yeni yapılanmalar, yine Küreselleşmenin beraberinde getirdiği imkânlardan yararlanarak "asimetrik bir güvenlik tehdidi" haline dönüşmüşlerdir. "İmparatorluğun" nüfûz alanını sınırlayacak "güçlü" ulus devletler de, "muhalif" sivil toplum yapılanmaları da "tehdit" kategorisi içine sokularak "İmparatorluk(un Merkezileştirilmesi) Girişimi"nin resmî gerekçelerini oluşturmaktadırlar. "Küreselleşme" karşısındaki direnç unsurlarının büyük ölçüde "emperyal eylem"e de muhalefet ettiği görülmektedir. Acaba, küreselleşme sürecinin ön plana çıkardığı "devlet dışı" aktörler arasında "süreçten" memnun olanlar "İmparatorluk(un Merkezîleştirilmesi) Girişimi" karşısında ne ölçüde bir "muhalefet potansiyeli" taşımaktadırlar?

Bu aktörleri sırasıyla ele almak gerekirse; çokuluslu şirketlerin, Amerikan kapitalizminin en güçlü ve dinamik unsurları olarak Küreselleşme sürecine damgalarını vurdukları görülmektedir. Hatta İngiliz İmparatorluğu tecrübesinden hareketle, Amerikan çokuluslu şirketlerini ABD'nin "gayrı resmi imparatorluğu" olarak niteleyenler de bulunmaktadır. Bu yaklaşım tarzına itiraz eden Arrighi, İngiliz İmparatorluğu örneğindeki anonim şirket sözleşmeli firmalar devlet gücünün gelişmesine oldukça uygun araçlar iken, 20. yüzyıl uluslararası şirketlerinin bu özellikte olmadığı, dolayısıyla benzerliğin fazla abartılmaması gerektiği kanaatindedir. Hatta Arrighi'ye göre, "devlet gücünün uygun araçları olmak bir yana, uluslararası şirketler çok geçmeden bu gücün en önemli sınırlamaları haline gelmişlerdir."[50] Stephen Gill de, "ABD liderliğinde ulusaşırı bir hegemonya, daha liberalleşmiş bir küresel ekonomide mümkün müdür?" sorusunu sorarak bu noktaya işaret etmektedir.[51]



Nitekim, ABD dış politikasında "ticarî ve finansal çıkarlar" ile "siyasal ve askerî ulusal çıkarlar" arasında zaman zaman nükseden gerilimin[52] güçlü aktörlerinden birini, çok uluslu şirketlerin oluşturduğu görülmektedir. ABD-Çin ilişkileri, bu durumun güncel bir örneğini teşkil etmektedir. Amerikan çokuluslu şirketlerinin Çin'deki yatırımları, üretim maliyetlerini düşürerek verimlilik ve kârlarını arttırmakta, ama aynı zamanda da "rakip" bir "devleti" güçlendirmektedir. Güçlenen "devlet aygıtı"nın "jeopolitik meydan okuması" karşısında iki ülke arasındaki makro ekonomik dengelere dayalı mevcut "karşılıklı bağımlılık ilişkisi"nin yanı sıra; ABD'nin manevra alanını daraltan etkenlerden biri de, Çin ile ticaretten kazançlı çıkan ve bu ülkede doğrudan yatırımları bulunan Amerikan çokuluslu şirketlerinin Washington'da Çin "lehine" yaptıkları lobi çalışmalarıdır.

"Kendi çıkarlarını kovalayan" devlet dışı aktörlerin artan etkinliğine işaret etmek için Walter Russel Mead, "Küreselleşen" dünyada, Amerikan hükümetinin dış politikasının daha geniş ve etkili bir işin, Amerikan halkının dış politikasının sadece bir parçası olduğunu söylemektedir.[53] Küreselleşmenin öne çıkardığı elitlerin artık, "ulusaşırı kapitalist bir sınıf" oluştur-

dukları ve Amerikan devletinin, "sınıf" çıkarlarıyla çelişen dış politika tercihleri karşısında direnç oluşturacaklarına dair 90'larda ortaya atılan tezler[54], Samuel P. Huntington"un son kitabındaki "devlet merkezli" değerlendirmeleriyle uyum içindedir.

Huntington, çokuluslu şirketlerin "Amerikan" niteliklerini yitirmekte olduklarından şikayet etmektedir: "Oysa artık büyük şirketler kendi çıkarlarını giderek Amerika'nın çıkarlarından daha ayrı görüyor. ABD'de kurulan ve merkezlenen şirketler küresel faaliyetleri yaygınlaştıkça yavaş yavaş Amerikalılıktan uzaklaşmaya başladı… CIA artık Amerikan şirketlerinin işbirliğine eskiden olduğu kadar güvenmiyordu; çünkü şirketler kendilerinin çokuluslu olduğunu düşünüyordu ve bu nedenle ABD hükümetine yardımcı olmanın onların çıkarlarına uymayacağını düşünebiliyorlardı."[55]

Huntington'un, 2000 yılı itibariyle % 40'ı Amerikalı olmak üzere sayıları 20 milyonu bulan "Davos Adamları, altın yakalı çalışanlar ya da kozmokratlar" olarak nitelediği "küresel elitler"le ilgili kanaati de, "çokuluslu şirketler"le aynıdır: "Elitlerin uluslararası çıkarları, bağları ve kimlikleri diğer gruplara göre çok daha çeşitli ve derin. Amerikalı elitler, devlet organları, iş dünyası ve diğer organizasyonlar küreselleşme sürecinde diğer ülkelere göre çok daha etkili oldu. Bu nedenle, onların ulusal kimlik ve çıkarlara bağlılığı, diğerlerine göre daha zayıf olabilir."[56]



Eric Hobsbawm da, "İmparatorluk(un Merkezîleştirilmesi) Girişimi" karşısındaki en önemli engeller arasında küresel ekonomide hiçbir devletin kontrol altına alamadığı devlet dışı ekonomik aktörleri göstermektedir.[57] Hobson'dan[58] bu yana, "emperyalizm"in bir ülkenin bütününün değil, ancak ilgili sektörlerin yararına olduğu görüşü büyük bir taraftar kitlesi toplamıştır. Hobson'un tezi, yalnızca diğer toplumsal kesimlerde değil, bizzat sermaye içinde "emperyal eylemin" kazananları kadar kaybedenlerinin de bulunacağına işaret etmektedir. Günümüzde de, Soros gibi, küresel finans dünyasının önemli isimlerinin, "emperyal eylem"e dayalı Bush politikalarına şiddetle karşı çıktıkları bilinmektedir. Örneğin dünyanın en büyük tahvil yönetim şirketlerinden biri olan PIMCO'dan Bill Gross; yatırımcıların, terörizme karşı ebedî mücadelenin belli bir maliyeti icap ettirdiğini bilmek mecburiyetinde olduklarını söylemektedir. Bu maliyet, yalnızca parasal değildir. "Ayrıca, yaklaşık yetmiş yıldır Amerikan ekonomik hegemonyasının belkemiğini oluşturan politikalarda da potansiyel tersine dönüşleri içermektedir. Şimdi, serbest ticaret, açık sermaye piyasaları ve güçlü dolar risk altındadır." Gross ayrıca, yüksek borç, aşırı tüketim ve ticaret açıklarına da dikkat çekmektedir.[59] Nitekim, "emperyal eylemin" yarattığı depremlerin "doların çöküşü" senaryolarıyla somutlaşan, küresel finans piyasaları üzerindeki bütünüyle öngörülemez muhtemel olumsuz etkilerinin ayak sesleri duyulmaya başlamıştır.

"Devlet aygıtı"nın "emperyal eylem"den doğrudan çıkar sağlayan çok uluslu şirketler grubu ve "hâkim sermaye" yapısı üzerindeki etkinliği

üzerinde de soru işaretleri bulunmaktadır. Ancak buna geçmeden önce, meselenin biraz daha açıklık kazanmasına yardımcı olacak bir kavrama, "hâkim sermaye"ye değinmek yararlı olacaktır.

Shimshon Bichler ve Jonathan Nitzan, kapitalist ekonomik sistemin evrimi içinde farklı sektörlerin diğerlerinin ya da ekonominin büyük bölümünün zararına olan "kriz" koşullarında büyük kâr elde ettiklerini söylemektedirler. İkili, Altın standardı sonrası dönemde durgunluk ve enflasyonun sistem içindeki "hâkim sermaye"nin niteliğine göre bir birikim "aracı"na dönüştüğünü belirtmektedir.[60] Kriz yoluyla birikimden[61] kazanan "hâkim sermaye" grubunun ana aktörlerini petrol ve silah sanayi oluşturmaktadır.

Geçtiğimiz çeyrek yüzyılda enflasyonun en önemli tetikleyicisi petrol fiyatlarındaki artış olmuştur.[62] Petrol üretimi açısından kritik önemi haiz olan Ortadoğu bölgesindeki her çatışma, petrol üzerinde gerçek bir temele dayanmasa da fiyatları yükselten bir "kıtlık algılaması" yaratmaktadır.[63] Zaten petrol şirketleri için de mesele, ne kadar sattıkları değil "kaça" sattıklarıdır.[64]

Bichler ve Nitzan, 90'larda hâkim sermaye bloğunu teknoloji şirketleri ve şirket evlenmelerinden doğan "tekno-merger" grubunun oluşturduğuna ve 1980'lerin başlarında 2002 rakamlarıyla 80 dolar olan petrol fiyatının bu dönemde sürekli düştüğüne işaret etmektedirler. Clinton döneminin sonunda petrol şirketlerinin kâr oranı % 3"e kadar inmiştir. NASDAQ ve Dow Jones balonlarının patlaması ve Bush yönetiminin iktidara gelmesiyle yaşanan güç değişimi, petrol ve silah sanayini tekrar "hâkim sermaye" konumuna taşımıştır. Bichler ve Nitzan'a göre "hâkim sermaye"nin enflasyon ihtiyacı,[65] Irak Savaşı'nın ardındaki en önemli sebeplerden biridir. Nitekim, 11 Eylül saldırıları 90'larda yaşansaydı, böyle bir işgalin olmayacağını ileri sürmektedirler.[66]



Greg Palast tarafından hazırlanan ve 17 Mart 2005'de BBC"de yayınlanan Newsnight adlı programda ortaya konulan bilgiler[67] , petrol şirketleri ve Irak Savaşı arasındaki ilişki ile yukarıda işaret ettiğimiz "devlet aygıtı" ve "çok uluslu şirketler" arasındaki menfaat farklılaşmasını göstermesi açısından çok dikkat çekicidir.

Programda yayınlanan, Newsnight ve Harper's Magazine'in bilgi edinme yasası çerçevesinde elde ettiği belgeler, 11 Eylül'den çok önce, Bush yönetiminin işbaşına gelişinin ilk haftalarından itibaren "petrol sanayi"nin katkılarıyla, Irak petrolleriyle ilgili planların yapıldığını, Irak'a yönelik müdahalenin kapsam ve sınırlarının tespit edilmeye çalışıldığını ortaya koymaktadır.

"Petrol sanayi"nin çıkarlarını koruyan planın, 2003'deki Irak işgalinin hemen öncesinde rafa kaldırıldığı ve Irak petrollerinin tamamının özelleştirilmesini, ardından da OPEC kotalarının çok üstünde yüksek kapasi-

teyle üretim yapılıp OPEC kartelinin "yıkılması"nı hedefleyen yeni bir planın benimsendiği görülmektedir. İşgalin ardından Paul Bremer yönetiminin petrolün özelleştirilmesi çağrısına, yine Amerikan hükümeti adına işgalden bir ay sonra Irak"taki petrol üretimini denetimi altına alan ABD-Shell'in CEOsu Philip Carroll, karşı çıkmıştır. "Petrol sanayi"nin görüşlerini yansıtan itiraz sebeplerini ise; şirketlerin çıkarlarının OPEC kartelinin yıkılmasını değil, aksine petrol fiyatlarının yükselmesini gerektirmesi; ayrıca petrol tesisleri ve boru hatlarına yapılan saldırıların, muhtemel bir özelleştirmenin Rusya'daki gibi sonuçlanacağı endişesini doğurması oluşturmaktadır.

Programda görüşlerine başvurulan Shell Petrol'ün eski başkanı şunları söylemektedir: "Birçok yeni muhafazakâr, pazarlar, demokrasi, şu ya da bu hakkında belirli ideolojik inançlara sahip olan insanlar. Uluslararası petrol şirketleri, istisnasız bir şekilde çok pragmatik ticarî örgütlerdir. Bir teolojiye sahip değillerdir."[68]

Bu somut örnek; Irak Savaşı'ndan "çıkar sağlayan" en önemli sermaye bloğunun menfaatleriyle, Amerikan hükümetinin "stratejik/ekonomik" öncelikleri çatıştığında, çok uluslu şirket gücünün kendi çıkarlarını "devlet aygıtı"nın taleplerine rağmen kollayabildiğini göstermektedir. Ortadoğu'daki çıkarlarını "resmî" olarak enerji güvenliğinin sağlanması ve bu sayede dünya ekonomisi için hayati önem arz eden petrol fiyatlarının makûl bir seviyede tutulması olarak açıklayan ABD'nin Irak'ı işgali, en azından kısa ve orta vadede ters istikâmette bir sonuç üretmiş durumdadır. OPEC kartelinin çökertilmesi bir yana, artan petrol fiyatları, Amerikan hegemonyasına muhalefet eden ya da 11 Eylül'den sonra "sakıncalı" görülmeye başlanan petrol üreticisi ülkeleri beslemektedir. Şu anda, Venezuela, İran, Rusya ve Suudi Arabistan gibi ülkeler petrol şirketleriyle birlikte Irak'taki işgalin "rantını" toplamaktadırlar. Yüksek petrol fiyatlarının ABD ve dünya ekonomisine yansıması ise büyümenin yavaşlaması ve enflasyon şeklindedir. Dünya medyasında yayınlanan Suudi Veliaht Prensi Abdullah"ın Başkan Bush'la samimi pozları, Büyük Petrol Şirketleri'nin politikalarını etkileyemeyen ABD hükümetinin, petrol fiyatlarının düşmesi için OPEC'teki "eski" müttefiklerinden medet umduğunu göstermektedir.



Yine yukarıdaki örnekten hareketle, "emperyal eylem"in "hâkim sermaye"nin birikim imkânlarını genişletme biçimine bakıldığında, "kaynaklara el koyma", "kaynakların işletilmesinde imtiyaz sahibi olma" gibi klasik "değer aktarım" mekanizmalarından farklı ve daha sofistike yöntemlerin geliştiği görülmektedir. Kaynağın özelleştirilerek "arzı"nın artırılmasındansa "devlet" denetimi altında bırakılarak "kısıtlanması", çatışmanın yarattığı istikrarsızlıkla da birleşerek fiyatları yükseltmekte ve "emperyal haraç" yalnızca işgal edilen yörede değil "küre ölçeğinde" toplanmaktadır. "Emperyal eylem"in etkisiyle yükselen petrol fiyatlarının "bedeli"ni, dünyanın geri kalanıyla birlikte Amerikan vatandaşları da ödemektedir.

Çokuluslu şirketler gibi, zayıflayan devlet yapıları karşısında "sivil toplum"un artan etkinliği, Küreselleşme tartışmalarının vazgeçilmez konu başlıkları arasında yer almaktadır. "Sivil toplum" tanımının tarihselliğine işaret eden Robert W. Cox[69], günümüzde kavramın genellikle hem devlet hem de şirket gücünden ayrı, "otonom grup eylemi" olarak anlaşıldığını belirtmektedir.[70] Kavrama bu çok geniş çerçeveden bakıldığında, INGO'ların, yerel vatandaş inisiyatiflerinin, değişik kültür ve coğrafyalarda farklı sosyolojik temeller üzerinde şekillenen "devlet dışı" örgütlenmelerin aynı parantezin içinde toplandığı görülmektedir.

"Devlet dışı" bir meşruiyet zeminine dayandıkları iddiasıyla "işlevleri" temelinde meşruiyet arayan Uluslararası Hükümet Dışı Örgütler'in (INGO) hem ÇUŞ'lar hem de "merkez" devletler tarafından araçsallaştırılmaları, "küreselleşme" evresinin en önemli tartışma konuları arasında yer almaktadır. "İmparatorluk(un Merkezîleştirilmesi) Girişimi", süreç içerisinde "araçsallaştırma"yla yetinmeyen aynîleşme taleplerini gündeme getirmiştir. Bu durumun çarpıcı bir örneği, 21 Mayıs 2003'te USAID Başkanı Andrew Natsios'un yaptığı, "Amerikan Hükümet Dışı Örgütleri (NGO) yardım ve kalkınma fonlarından para almak istiyorlarsa Bush yönetimiyle olan irtibatlarını vurgulamalıdırlar." şeklindeki açıklamasıdır. Natsios'a göre NGO'lar insanî yardımları Amerikan dış politikasıyla ilişkilendirmeli, "Amerikan hükümetinin bir kolu olduklarını" açıkça ortaya koymalıdırlar. Iraklı ve Afgan çocuklar, kendilerine yiyeceğin George W. Bush tarafından geldiğini bilmelidirler.[71]



"Küreselleşmeler çatışması"nın[72] hedefindeki "Sivil Toplum Alanı", barındırdığı çeşitlilikle, hem "imparatorluğun" kendine meşruiyet aradığı, hem de "imparatorluk" karşısındaki direnişin örgütlendiği temel bir mücadele zemini olmuştur.

"Emperyal eylem", küreselleşme karşıtlarına farklı gündemlerini birleştirerek "kolektif eylem" imkanını arttıracak "ortak bir hedef" sağlamıştır. Küreselleşme karşıtlığını savaş karşıtlığıyla birleştiren "muhalefet", iletişim devriminin nimetlerinden de yararlanmaktadır. Irak'ın işgali, "Seattle Savaşı", iletişim teknolojilerindeki gelişmeyle birlikte "haberleşme ve örgütlenme" maliyetinin düşmesinden yalnızca finans piyasaları ve şirketlerin değil, sürecin muhaliflerinin de etkin bir şekilde yararlanabileceğini göstermiştir. Bugün internet, hâkim medyaya erişimi sınırlı olan küresel muhalefetin en önemli "forum alanı"dır. İnternet gazetelerinde, forum sayfalarında görüşlerini yayan "blogger"ların/vatandaş gazeteci"lerin yükselişi, hiç de küçümsenemeyecek bir siyasal iletişim şeklinin doğuşunun habercisidir. İletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı ilerlemenin "muhalefet cephesine" yansıması açısından, iki Irak Savaşı arasındaki fark da dikkate değer bir örnek oluşturmaktadır. 1991'deki I. Irak Savaşı'na CNN damgasını vurmuşken, Arap dünyasının ilk özel televizyonu el-Cezire, II. Irak Savaşı'nın yıldızı olmayı başarmıştır.

Ulusaltı düzeyde, Cox'un "örtülü dünya"[73] olarak tanımladığı, terörist grupların, suç örgütlerinin ve gizli servislerin başlıca aktörler olarak yerlerini aldıkları bir başka eylem alanı daha bulunmaktadır. 11 Eylül saldırılarının genel yorumlanış tarzı; "örtülü dünya"dan gelen küçük bir grubun, ufak bir bütçeyle küreselleşmenin teknolojik imkânlarından yararlanarak, "küreselleşmenin yarattığı güvenlik açığı"nın boyutlarını gözler önüne serdiği şeklindedir.

Bu yüzden, "Örtülü Dünya" ile "Sivil Toplum"un kesiştiği gri alanın büyümesinin, İmparatorluğa yönelik ciddi bir "tehdit potansiyeli" taşıdığı düşünülmektedir. "Başarısız Devletler"in coğrafyaları, küresel çapta örgütlenmiş silahlı gruplara ev sahipliği yapmaktadır. Nitekim Mart 2005 tarihli The National Defense Strategy of the United States of America başlıklı Pentagon belgesinde; "20. yüzyılın güvenlik tehditleri saldırgan yolları takip eden güçlü devletlerden kaynaklanırken, 21. yüzyılın anahtar özellikleri küreselleşme ve kitle imha silahlarının potansiyel yayılması görece olarak zayıf devletler ve yönetilmeyen bölgelerden büyük tehlikelerin doğacağı anlamına gelmektedir." denilmektedir.[74] Pentagon'a göre "önemli devlet dışı aktörler" Amerikan güvenliğine tehdit oluşturmaktadır.[75] Ancak, Irak ve Afganistan"ın işgali, "emperyal eylem"in bu tehdidi ortadan kaldırmak yerine orta ve uzun vadede daha da büyümesini sağlayacak uygun bir zemin hazırladığını göstermektedir. Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın verilerine göre dünyada terör saldırıları geçen yıla göre üç kat artmış bulunuyor.[76]



Bu noktada, "öğrenen bir süreç olarak İmparatorluk(un Merkezîleştirilmesi) Girişimi"nin, tek başına güç temelli bir stratejiye karşı çıkan kesimlerin görüşleri doğrultusunda yeni bir boyut kazandığı görülmektedir. Çevrede "Sivil Toplum"un denetiminde etkili olması umulan ve eski Sovyet coğrafyasında "Kadife Devrimler", Ortadoğu'da ise BOP'la somutlaşan strateji, "Sivil Toplum" alanında biriken muhalefet enerjisini yönlendirerek "denetleme" hedefini gütmektedir.

Eski Sovyet coğrafyasında "kadife devrimler"in yaşandığı devletlere bakıldığında, bunların, Sovyet ardılı ülkeler içinde Batı'yla en fazla ilişki kuran, kendilerine sunulan modelleri en fazla hayat geçirmeye çalışan ülkeler oldukları görülmektedir. Ancak, eski Doğu Bloku üyelerine önerilen "şok terapi", sosyal ve ekonomik planda etkisini 90'lar boyunca hissettiren çok yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. Bu sürecin yarattığı toplumsal tepkinin, Rusya'da Putin'i işbaşına getirdiği hatırlanırsa, "kadife devrimler"le "şok terapi" ortamında büyüyen bir kuşağın öfkesinin "Batı karşıtı" bir mecrada siyasî karşılık bulmasının başarılı bir şekilde "önlendiği" görülebilir. Uygulanan "pasif devrim" stratejisiyle "Sivil Toplum"daki güç birikimi "devletleştirilerek", hem sivil toplum kaynaklı muhalefet potansiyelinin devlet hem de aygıtının "denetim" altına alınması sağlanmıştır.

"Sivil toplum" kaynaklı muhalefet açısından Ortadoğu'ya bakıldığında ikili bir manzaranın bölgeyi "örgütler" cenneti hâline dönüştürdüğü gö-

rülmektedir. Lübnan Hizbullah'ı ve Hamas gibi örgütler, devletsiz ya da etkin bir devlet aygıtının bulunmadığı bölgelerde birçok devlet işlevini yerine getiren "paralel yapılar" oluşturmuşlardır. Diğer tarafta, "istikrar" adına Amerika tarafından desteklenen otoriter rejimler, muhalefetin yer altına çekilmesine ve öfkesini içerdeki baskıdan sorumlu tuttuğu ABD'ye yöneltmesine sebep olmaktadır. 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirenler, Ortadoğu'da ABD'ye "dost" ülkelerin vatandaşlarıydılar. Bernard Lewis, bu durumu şöyle açıklamaktadır: "Bu ülkelerdeki hayat şartları çok kötüdür, despotik yönetimler ise Amerika'nın müttefikleridirler. Bu yüzden yerel despotlara yönelmesi gereken öfke, ABD'yi hedef almaktadır."[77] Ortadoğu'ya yönelik "pasif devrim"[78] stratejisi, kademeli olarak hedef ülkelerdeki muhalefet hareketlerini ve beslendikleri sosyal zemini dönüştürme daha sonra da "yeni meşruiyet" çerçevesi içinde sisteme entegre ederek normalleştirmek suretiyle, hem "devlet aygıtı hem de sivil toplum" düzeyinde "denetimi" sağlama hedefini gütmektedir.

"İmparatorluk(un Merkezileştirilmesi) Girişimi" bağlamında, "çevrede" "devlet"in rolü de yeniden tanımlanmaktadır. Son kitabında Fukuyama, yeni yaklaşımı şöyle ortaya koymaktadır: "11 Eylül sonrası dönem için, küresel politikadaki temel mesele, devletin nasıl küçüleceği değil nasıl yapılanacağıdır."[79] Yeni Amerikan Ulusal Savunma Belgesi'nde "yeni yapılanma", "sorumlu egemenlik" şeklinde tarif edilmektedir.[80] Yeni söylem, "emperyal eylem"in pratiği içinden okunduğunda; "sivil toplum" kaynaklı muhalefetin dönüştürülerek "sisteme" dahil edilmesinin ardından, dünün muhaliflerinin hem muhalefeti perçinleyen içerdeki somut şartları değiştirmeleri, hem de "devlet ve sivil toplum"un İmparatorluğa karşı "sorumlu" gardiyanları olmalarının beklendiği görülmektedir. Böylece "İmparatorluğun çevresinin" "daha "merkezî", daha kolay "denetlenebilir" bir nitelik kazanmasının sağlanabileceği düşünülmektedir.



## Sonuç Yerine: "Sınırlılıklar" ve "Girişim"in Alternatif Güzergâhları Üzerine Kısa Bir Değerlendirme

Henüz tamamlanmamış bir araştırma projesine dair ilk değerlendirmelerden oluşan bu çalışma, hem makale hacmi hem de "odak sorunu" ile gerekçelendirdiğimiz bir dizi sınırlama göz önünde tutularak okunmalıdır. Analize dahil edilmesi ve ampirik olarak daha fazla desteklenmesi gereken sistemik düzeydeki bir dizi değişkenin yanı sıra, hem hedef coğrafyalarda hem de ABD içindeki toplumsal, siyasî, kültürel ve ideolojik dinamikler de bulunmaktadır.

Tekrar ifade etmek gerekirse, makalede, Irak Savaşı ile somutlaşan "emperyal eylem"in yalnızca "kısa vadeli" sebep-sonuç ilişkileri içinden anlaşılamayacağı varsayımından hareketle, uluslararası sistemin "uzun vade"de yaşadığı "sistemik/ontolojik" dönüşümü merkeze alan bir tahlil yöntemi benimsenmiştir.

Bu perspektiften bakıldığında, küreselleşme süreci içinde ABD'nin baskınlığını/merkezî konumunu destekleyen "yapısal" temeller, diğer aktörlere "göreli" olarak aşınırken; sistem içindeki hegemonik pozisyonunu ve ilişkiler ağını koruma iddiasının "doğal" ekonomik-politik dünya düzeninin bir şartı olduğunu ileri sürmesinin de, gittikçe daha fazla zorlaştığı görülmektedir.[81] "Terörizmle savaş", "kitle imha silahları" gibi "tehdit kategorileri", bu çerçevede yeni anlamlar da kazanmaktadır. Bir yandan gerekçesini oluşturdukları işgal ve jeopolitik/jeoekonomik düzenlemelerle "yeni büyük güçlerin" muhtemel meydan okumalarının geciktirilmesi için kullanılmakta, öte yandan da bu kategorilerin "merkez" içindeki hegemonik konumunu askeri/siyasi gücüne duyulacak ihtiyaç ve bağımlılık üzerinden yeniden üretecek bir "ortaklığı" sağlaması umulmaktadır.

Küreselleşme süreçleriyle güç kazanan uluslararası kurumlar ve "küresel yönetişim" mekanizmaları da "emperyal eylem"in hedef alanı içindedir. "Emperyal eylem"in sonuçları, ABD'nin karşısındaki "muhalefet cephesini" daha da genişletme potansiyelini taşımaktadır. "Çevre"de, ulus devletler bazında egemenlik hassasiyetleri artar ve milliyetçilikler yükselirken, küreselleşmenin kaybedenleri "somut tehdit" karşısında birbirlerine yakınlaşmaktadır. Küreselleşmenin "kazananları"nın ittifakı da garanti altında değildir.



Makalede, Küreselleşme süreçleri içinde güçlendikleri söylenen aktörlerin "çelişkileri ve sınırlılıklarına" yukarıda değinilen sebeplerden dolayı yer verilememiştir. Daha kapsamlı ve bütüncül bir değerlendirme için bu faktörlerin de çözümlemeye dahil edilmesi gerekmektedir.

Son olarak, "İmparatorluk(un Merkezîleştirilmesi) Girişimi", "dondurulmuş, sabit bir plan" şeklinde değil, tetiklediği gelişmeleri okuyan, attığı adımların doğurduğu tepkilerden etkilenen bir "eylemlilik" olarak değerlendirilmelidir. "Emperyal eylem", sonuçlarından öğrenen, öğrendikleriyle de "Girişim"i tashih etme kabiliyetlerine sahip bir süreçtir. Bu yüzden, yapılan tahlillerin, mevcut "eğilim"lerle "sınırlı" olduğu hatırda tutulmalıdır.

**Dipnotlar**

1) Örneğin, Devetak ve Higgort, Küreselleşmeyi, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana uluslararası politika bilimlerinde en fazla "aşırı kullanım"a maruz kalan ve sınırları en az belirlenen terim olarak nitelemektedirler. Richard Devetak ve Richard Higgott; "Justice Unbound? Globalization, States and the Transformation of the Social Bond", **International Affairs**, July 1999, s.483.
2) Bu bakış açısıyla kalem alınmış bir çalışma için bkz. Thomas P.M. Barnett; **Pentagon'un Yeni Haritası, 21. Yüzyılda Savaş ve Barış**, 1001 Kitap Yayınları, İstanbul, 2005.
3) Michael Hardt ve Antonio Negri; **İmparatorluk**, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, s.19.
4) Michael Hardt ve Antonio Negri; **a.g.e.**, s.20.

5) Michael Hardt ve Antonio Negri; **a.g.e.**, s. 194.
6) Michael Hardt ve Antonio Negri; **a.g.e.**, s. 195.
7) Michael Hardt ve Antonio Negri; **a.g.e.**, s. 196.
8) "Merkez", "çevre" ve "yarı çevre" için bkz. Immanuel Wallerstein; **The Modern World System I, Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century**, Academic Press, New York, 1974, s.349-350.
9) Immanuel Wallerstein; "U.S. Weakness and the Struggle for Hegemony", **Monthly Review**, Volume 55, Number 3, July-August 2003.
10) Stephen Gill ve David Law; "Global Hegemony and the Structural Power of Capital", **Gramsci, Historical Materialism and International Relations**, Der.: Stephen Gill, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, s.93.
11) William I. Robinson; "Globalization, The World System and Democracy Promotion in US Foreign Policy", **Theory and Society**, Ekim 1996, 25, s. 628.
12) Bruce Russett; "The Mysterious Case of Vanishing Hegemony; or Is Mark Twain Really Dead?", **International Organization**, Bahar 1985, 39, 2, s.224.
13) Susan Strange; "The Persistent Myth of Lost Hegemony", **International Organization**, Autumn 1987, 41, 4.
14) Mehmet Akif Okur; "Atlantik Ötesi İlişkilerde Hegemonya ve Rekabet", **2023**, 15 Haziran 2003, 26, s.56-57.
15) Helen V. Milner; "Hegemonyacı İstikrarın Ötesinde Uluslararası Ekonomi-Politik", **Foreign Policy**, Çev.: Işık Özel, Bahar 1998, s.88.
16) Bruce Russett; "The Mysterious Case of Vanishing Hegemony; or Is Mark Twain Really Dead?", **International Organization**, Bahar 1985, 39, 2, s.224.
17) Lea Brilmayer; **American Hegemony, Political Morality in a one-Superpower World**, New Haven&London: Yale University Press, 1994, s.17.
18) Lea Brilmayer; **a.g.e.**, s.40.
19) Robert O. Keohane; **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy**, New Jersey: Princeton University Press, 1984, s.32.
20) Giovanni Arrighi; **Uzun Yirminci Yüzyıl, Para, Güç ve Çağımızın Kökenleri**, Çev. Recep Boztemur, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s.441.
21) Giovanni Arrighi; **Uzun Yirminci Yüzyıl**, s.469.
22) Robert Gilpin; **The Political Economy of International Relations**, Princeton University Press, Princeton, 1987, s.77-78.
23) Giovanni Arrighi; **Uzun Yirminci Yüzyıl**, s.442-478.
24) Susan Strange; **a.g.m.**, s.553-555.
25) Susan Strange; **a.g.m.**, s.565-566.
26) Bruce Russett; **a.g.m.**, s.213.
27) Douglas Dowd; **Capitalism and its Economics, A Critical History**, Pluto Pres, London, 2004, s.208.
28) William K. Tabb; **Economic Governance in the Age of Globalization**, Colombia Universty Pres, New York, 2004, s. 23.
29) Nathan Gardels; "The Rise and Fall of America"s Soft Power", **NPQ**, Winter 2005, s.18-19.
30) Thomas L. Friedman; "It's a Flat World, After All", **The New York Times**, 3 Nisan 2005.
31) Paul A. Samuelson; "Where Ricardo and Mill Rebut and Confirm Arguments of Mainstream Economists Supporting Globalization", **Journal of Economic Perspectives**, Vol. 18, No. 3, Summer 2004.
32) Seal of the President of the United States: **The National Security Strategy of**

**the United States**, (The White House, Washington, September 2002)
33) Rohini Hensman and Marinella Correggia; US Dollar Hegemony: The Soft Underbelly Of Empire (And What Can Be Done To Use It!), **www.sacw.net**, January 30, 2005.
34) John Gulick; "A Critical Appraisal of Peter Gowan's 'Contemporary Intra-Core Relations and World-Systems Theory': A Capitalist World-Empire or U.S.-East Asian Geo-Economic Integration?", **Journal of World-Systems Research**, 10, 2, Summer 2004, s.506-507.
35) Nathan Gardels; **a.g.m.**, s.19.
36) Richard Higgott; (2004) "US Foreign Policy and the 'Securitization' of Economic Globalization", **International Politics**, 2004, 41, 2, s.147-175.
37) William K. Tabb; **a.g.e.**, s.28.
38) Douglas Dowd; **a.g.e.**, s.210.
39) Robert O. Keohane; **a.g.e.**, s.32.
40) Charles A. Kupchan; "Hollow Hegemony or Stable Multipolarity?", **America Unrivaled, The Future of the Balance of Power**, ed. G. John Ikenberry, Cornell University Pres, Ithaca and London, 2002, s.70-71.
41) Graham Bowley; "Chirac issues call for strong Europe", **International Herald Tribune**, 6 Kasım 2004.
42) Joseph S. Nye Jr.; **Amerikan Gücünün Paradoksu**, çev. Gürol Koca, Literatür Yayınları, İstanbul, 2003, s.11.
43) Susan Strange; **a.g.m.**, s.565-566.
44) http://www.smh.com.au/news/National/Our-new-nightmare-the-United-States-of-America/2005/03/28/1111862327556.html
45) Nathan Gardels; **a.g.m.**, s.16.
46) Örnek olarak bkz. Jeremy Rifkin; **The European Dream: How Europe's Vision of the Future Is Quietly Eclipsing the American Dream**, Jeremy P. Tarcher, New York, 2004.
47) G. John Ikenberry; "Democracy, Institutions, and American Restraint", **America Unrivaled, The Future of the Balance of Power**, ed. G. John Ikenberry, Cornell University Pres, Ithaca and London, 2002, s.237.
48) Bruce Cronin; "The Paradox of Hegemony: America"s Ambiguous Relationship with the United Nations", **European Journal of International Relations**, 2001, 7, 1, s.109.
49) Department of Defense; **The National Defense Strategy of the United States of America**, Mart 2005, s.5.
50) Giovanni Arrighi; **Uzun Yirminci Yüzyıl**, s.453.
51) Stephen Gill; **Power and Resistance in the New World Order**, Palgrave Macmillan, 2003, s.69.
52) Susan Strange; **a.g.m.**, s.565-566.
53) Walter Russel Mead; **Power, Terror, Peace and War, America's Grand Strategy in a World at Risk**, Alfred A. Knopf, New York, 2004, s.15.
54) Örnek olarak bkz. R. Burbach ve W. I. Robinson; (1999) "The Fin De Siecle Debate: Globalisation as Epochal Shift", **Science and Society**, 1999, 63, 1, s.1039.
55) Samuel P. Huntington; **Biz Kimiz? Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı**, Global Yayın Ajansı, İstanbul, 2004, s.265-266.
56) Samuel P. Huntington; **a.g.e.**, s.268, 264.
57) Eric Hobsbawm; "The last of the utopian projects", **The Guardian**, Wednesday March 9, 2005.
58) J.A. Hobson; **Imperialism, A Study**, The University of Michigan Press, 1965.

59) Shimshon Bichler ve Jonathan Nitzan; "Dominant Capital and the New Wars", **Journal of World-Systems Research**, 10, 2, Summer 2004, s.321.
60) Shimshon Bichler ve Jonathan Nitzan; **a.g.m.**, s. 288.
61) Shimshon Bichler ve Jonathan Nitzan; **a.g.m.**, s. 272.
62) Shimshon Bichler ve Jonathan Nitzan; **a.g.m.**, s. 298.
63) Shimshon Bichler ve Jonathan Nitzan; **a.g.m.**, s. 303.
64) Shimshon Bichler ve Jonathan Nitzan; **a.g.m.**, s. 258.
65) Shimshon Bichler ve Jonathan Nitzan; **a.g.m.**, s. 306.
66) Shimshon Bichler ve Jonathan Nitzan; **a.g.m.**, s. 320.
67) http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/programmes/newsnight/4354269.stm
68) http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/programmes/newsnight/4354269.stm
69) Robert W. Cox; **The Political Economy of a Plural World, Critical Reflections on Power, Morals and Civilization**, Routledge, London and New York, 2002, s.98-101.
70) Robert W. Cox; **a.g.e.**, s. 102.
71) Naomi Klein; "Bush to NGOs: Watch Your Mouths", **Globe and Mail**, 20 Haziran 2003.
72) Stephen Gill; **Power and Resistance in the New World Order**, s. XIV, 1.
73) Robert W. Cox, **a.g.e.**, s.118-139.
74) Department of Defense; **The National Defense Strategy of the United States of America**, Mart 2005, s.1
75) Department of Defense; **The National Defense Strategy of the United States of America**, Mart 2005, s.4
76) http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,tarih~2005-04-27-m@nvid~569435,00.asp
77) Saul Singer; "Domino Democracy", **Jerusalem Post**, 07 Nisan 2002.
78) Mehmet Akif Okur; "Ortadoğu'da Pasif Devrim: Büyük Ortadoğu İnsiyatifi", **2023**, 15 Mart 2004, 3, 35.
79) Francis Fukuyama; **Devlet İnşası**, çev. Devrim Çetinkasap, Remzi Kitapevi, 2005, s.141
80) Department of Defense; **The National Defense Strategy of the United States of America**, Mart 2005, s.1.
81) Burcu Bostanoğlu; **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara , 1999, s.191.